

Ковальова О.І.*

«ВІДНОВЛЕННЯ ЛІДЕРСТВА США В АМЕРИКАХ»: ПІДГРУНТЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА

В статті демонструється особливе значення Латинської Америки для відновлення і забезпечення глобального лідерства США. Наводяться різні засоби, які використовуються адміністрацією Б.Обами для повернення контролю над ресурсами регіону під приводом захисту національної безпеки.

Ключові слова: глобальне лідерство, конфлікти низької інтенсивності, Латинська Америка, нафтові ресурси, нелегальна наркоторгівля, протиповстанські стратегії, США.

В статті показано особове значення Латинської Америки для відновлення і підтримання глобального лідерства США. Приводяться різні способи, які використовуються адміністрацією Б.Обами для повернення контролю над ресурсами регіону під приводом захисту національної безпеки.

Ключевые слова: глобальное лидерство, конфликты низкой интенсивности, Латинская Америка, нелегальная наркоторговля, нефтяные ресурсы, противоповстанческие стратегии, США.

The article examines the Latin America's significance in the renewing and sustaining U.S. global leadership. The author shows the main means which the Barack Obama's administration uses for restoring control over the region's resources, alluding to the necessity of preserving the national security interests.

Key words: counterinsurgency strategies, global leadership, illegal drug trade, Latin America, low intensity conflicts, oil resources, USA.

З середини ХХ ст. глобальне лідерство США стало для них запорукою збереження американського способу життя. В Національній військовій стратегії 2011 р. під назвою «Заново визначаючи американське військове лідерство» зазначено, що безпека і добробут американської нації засновуються на її цінностях та на «лідерстві у світовому порядку», яке полягає в найбільш ефективному використанні «всього спектру засобів влади для захисту своїх національних інтересів» [1].

Однак наприкінці минулого десятиліття економіка США зазнала найглибшої з часів Великої депресії кризи, що виразилось у значному падінні економіки на тлі збільшення зовнішньої заборгованості (у 2010 р. співвідношення державного боргу до ВВП склало 93,2%), поставило глобальне лідерство наддержави під загрозу. У новому програмному документі, в якому відображені основні зміни у військовій стратегії адміністрації Б. Обами, оприлюдненому 5 січня 2012 р. під назвою «Підтримуючи глобальне лідерство США: пріоритети оборони 21 століття», підкреслюється, що баланс між наявними коштами з

* кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

одного боку – та потребами безпеки з іншого «ще ніколи не був таким крихким» [2, с. 8]. Це змусило американський уряд оптимізувати свою зовнішню стратегію.

Відповідні зміни у стратегії ілюструє раціоналізація витрат в бюджеті США на 2012 р.: в тому числі, передбачене певне зменшення військових витрат (що зумовлює деяке скорочення особового складу армії) – але при цьому значно збільшене фінансування Держдепартаменту. Крім того, у згаданому вище програмному документі наголошується на необхідності розвитку інноваційних, дешевих та немасштабних підходів до підтримання глобального лідерства; переходу від ведення масштабних воєн до локальних нетривалих конфліктів; реорганізації й модернізації армії при наданні пріоритету невеликим, але краще тренованим і екіпірованим контингентам швидкого реагування, які зможуть дозволити державі одночасно брати участь у конфліктах у різних регіонах світу. Однак, якщо у попередніх стратегіях американського уряду йшлося про одночасну участь у двох великих війнах та у декількох локальних конфліктах, то зараз – про участь у тільки одній масштабній війні в одному регіоні, та про дії з попередження виникнення агресора в іншому. При цьому більша роль відводиться співпраці з союзниками, передусім, тренуванню їхніх військових, непостійній (ротаційній) присутності та консультативним спроможностям [2, с. 3 – 4].

Таким чином, можна зробити висновок, що «конфлікти низької інтенсивності» знову виявились відповідними вимогам часу. У порівнянні з масштабними війнами, вони значно менш витратні й потребують залучення меншої кількості військових – оскільки дозволяють обмежуватись використанням локальних спеціальних протиповстанських загонів, місцевих рекрутів чи іноземних найманців тощо. Крім того, наддержава може брати участь у такому конфлікті впродовж досить тривалого часу, при цьому не привертаючи особливої уваги світової громадськості та не наражаючись на небезпеку викликати поляризацію у власному суспільстві – через відсутність масштабних резонансних операцій і надто великої кількості жертв.

Після розпаду Радянського Союзу Сполучені Штати не мали серйозних конкурентів, особливо за рівнем озброєння – і, відповідно, не існувало справжньої прямої військової загрози їхньому домінуванню: все протистояння між потугами відбувалось в економічній площині й стосувалось конкуренції за світові ресурси. Тобто, коли в програмних документах, прийнятих урядом Б. Обами, наголошується на необхідності відновлення й збереження глобального лідерства – на наш погляд, йдеться, передусім, про забезпечення безперешкодного доступу до основних ресурсів світу, передусім, до паливних.

Саме «конфлікти низької інтенсивності» у військовій практиці США продемонстрували себе більш ефективними для досягнення цілей домінування, ніж звичайні форми інтервенцій. Зокрема, вони дозволяють американським збройним силам впродовж тривалого часу окупувати територію іншої держави «на запрошення» її уряду, тісно взаємодіяти з ним (фактично контролювати), не викликаючи протидію з боку суспільства, а навпаки, отримуючи його підтримку – і при цьому безперешкодно використовувати потрібні ресурси.

Згадана стратегія впродовж останніх десятиліть застосовувалась Сполученими Штатами для збереження присутності в Латинській Америці, ресурси якої свого часу відігравали ключову роль в їхньому становленні як глобальної держави. Американські політики та ідеологи з часів виголошення Доктрини Монро, традиційно вважали обов'язковим і необхідним для безпечного існування й добробуту США встановлення та збереження контролю над латиноамериканським регіоном через його особливе військово-стратегічне значення, яке обумовлювалось його розташуванням в безпосередній близькості від аме-

риканських кордонів – при одночасній природній ізольованості американських континентів океанами від решти континентів світу. Тому зараз стратегія зі збереження світового лідерства Сполучених Штатів обов'язково включатиме заходи зі зміцнення тут своїх лідерських позицій.

Саме розташування латиноамериканського регіону у безпосередній близькості від кордонів Сполучених Штатів зробило його найближчим джерелом ресурсів для наддержави – як природних, так і людських – які вона з цієї причини розглядає як власні стратегічні (наприклад, для транспортування нафти танкерами з Венесуели потрібно близько 5 днів, в той час, як з Близького Сходу – 30-40 днів), а у випадку конфлікту з потужним супротивником зробить головним джерелом, в першу чергу, паливних ресурсів. На сьогодні лише за офіційними даними частка імпорту нафти з латиноамериканських країн складає 30% у загальному імпорті нафти США (головним постачальником є Канада, яка теж є їхнім безпосереднім сусідом). Основна частина нафти надходить з Мексики, Венесуели, Колумбії, Бразилії та Еквадору, а також менший обсяг з Перу, Тринідаду і Тобаго, Гватемали і Ель-Сальвадору. До того ж, Бразилія нещодавно – після ініціалізації спільного «етанолового проекту» – теж стала постачальником пального, яке виробляється з цукрової тростини. Щодо людських ресурсів, країни регіону є основними постачальниками до США працівників з низьким рівнем кваліфікації, які виконують найбільш брудну та найменш оплачувану роботу. Крім того, дешева робоча сила робить ці країни привабливими для розміщення американських промислових підприємств через менші витрати на виробництво.

До того ж, варто враховувати те, що країни регіону також є для наддержави джерелом значних неофіційних прибутків, які вона отримує від нелегальної торгівлі наркотиками. Значна кількість розсекречених архівних документів а також досліджень, здійснених, в тому числі, в Сполучених Штатах, вказує на існування безпосереднього зв'язку між основними злочинними угрупованнями, пов'язаними з цією торгівлею – та американськими безпековими організаціями, відповідальними за боротьбу з нею, серед інших – Управлінням з боротьби з наркотиками (DEA) та ЦРУ. Це визначає неоднозначну роль США у боротьбі з наркоторгівлею в регіоні.

Зараз регіон (головним чином, Мексика) лідирує в світі за виробництвом марихуани, він також є одним з найбільших виробників героїну. Крім того, територією регіону проходять транзитні шляхи, якими на американський ринок нелегально потрапляють наркотичні речовини з інших континентів. Регіон постачає до США 90% кокаїну [3] та 1/3 марихуани, які імпортуються Сполученими Штатами); при цьому основна частина кокаїну, за оцінками Держдепартаменту, надходить до США через Мексику і Центральну Америку переважно з Колумбії, де виробництво наркотиків контролюють так звані «парамілітарес», а також в останні роки з Перу і Болівії (відповідно, «кокалерос»), а марихуана здебільшого виробляється в Мексиці (мексиканські наркокартелі контролюють повністю весь процес від вирощування марихуани до її продажу в США [4]).

Хоча зараз основні зусилля американського уряду зосереджені на Близькому Сході, Латинська Америка, передусім, Карибський басейн не залишаються ним поза увагою. Впродовж останніх років США почали активно втілювати президентську програму «Відновлення лідерства США в Америках» [5], сконцентрувавшись на досягненні поставленої в ній мети гарантування військової безпеки шляхом розширення військової присутності в регіоні: передусім, за рахунок розміщення контингенту в Коста-Ріці й на Гаїті (в останньому випадку – в січні 2010 р. під приводом допомоги в ліквідації наслідків землетрусу), та укладанні угоди про використання додаткових семи військових баз у

Колумбії, в результаті чого їхня загальна кількість в цій країні сягнула тринадцяти. Американські бази в регіоні зараз знаходяться також на Кубі, в Гондурасі, Ель-Сальвадорі, на островах Аруба і Кюрасао. Крім цього, були посилені безпекові організації, які діють у регіоні, в тому числі, ЦРУ та DEA, що відобразилось у збільшенні фінансування та розширенні особового складу. Також слід відзначити, що трохи раніше (у 2008 р.) був відновлений так званий Четвертий Флот для патрулювання Карибського басейну.

Основним приводом для цього розширення присутності є наявність з точки зору США загрози для своєї національної безпеки, яку становлять діяльність повстанських рухів та наркокартелів. Боротьбою з нелегальною наркоторгівлею в регіоні займаються декілька державних установ, в тому числі Міністерство оборони США та згадана DEA – зокрема, в межах «Плану Колумбія» та «Ініціативи Мериди» (розроблених, відповідно, для Колумбії та Мексики і держав Центральної Америки), які передбачають, головним чином, військову допомогу. Боротьба з «повстанськими організаціями» протягом минулого десятиліття велась американською армією в Колумбії (з «лівою» організацією ФАРК), зараз офіційний Вашингтон почав визначати мексиканські та гватемальські наркокартелі також як повстанські угруповання (що уряди даних країн заперечують, оскільки наркокартелі не намагаються захопити політичну владу), що дозволяє йому наполягати на військовому втручанні.

Проте можемо стверджувати, що розширення військової присутності США в регіоні переслідує суто економічні цілі: встановлення контролю над країнами та їхніми ресурсами – передусім, над видобуванням нафти, а також над процесом виробництва, транспортування і продажу наркотиків.

Найяскравішим свідченням цього є випадок Колумбії, яка протягом останніх років перетворилась, фактично, на неоколоніальне володіння США, котрі контролюють її територію і ресурси під приводом боротьби з повстанцями і з нелегальним виробництвом наркотиків. З початку введення у дію «Плану Колумбія» зменшились за офіційними даними обсяги видобування нафти і постачання її до США – при цьому, за деякими даними, зросли обсяги неофіційного видобування американцями нафти на патрульованих ними територіях. Крім того, військово-морські бази США на території цієї держави встановили контроль над так званою «винятковою економічною зоною», якою проходять основні транзитні торговельні потоки в Карибському морі тощо.

В цілому, хоча офіційний Вашингтон зробив боротьбу з наркотиками одним з основних завдань своєї політики ще на початку ХХ ст., попри деякі успіхи (зокрема – ослаблення наркомережі в Колумбії), загалом досі немає істотних результатів: площа нелегальних територій, зайятих наркотичними культурами в регіоні, обсяг виробництва і постачання не зменшились, а в самих США наркотики стали дешевшими і доступнішими. Так, згідно зі звітом Національного центру антинаркотичної розвідки Міністерства юстиції США за 2010 р., лише в 2008 р. виробництво героїну в Мексиці збільшилось з 18 до 38 тон, а марихуани – з 15,8 до 21,5 тис. тон [6]. Незважаючи на це, залишаються незмінними основні підходи, які вже продемонстрували свою неефективність: контроль за виробництвом наркотиків «біля джерела» (на території країни-виробника), та перехоплення нелегальних партій на кордоні. Крім того, фінансування американських відповідних програм, зокрема, згаданої вище «Ініціативи Мериди», здійснюється нерегулярно і не в повному обсязі [7].

Не викликає сумніву, що отриманню реальних результатів у боротьбі з нелегальним поширенням наркотиків перешкоджають потужні лобістські групи, пов'язані не лише з наркоторгівлею, але й з військовою і нафтовою промисловістю. Крім того, на наше переко-

нання, офіційний Вашингтон не може не усвідомлювати, що та політична лінія, якої він наразі дотримується щодо Мексики не сприятиме розв'язанню проблеми нелегальної наркоторгівлі. В тому числі, маються на увазі заходи, які застосовуються по відношенню до мексиканських громадян: тобто посилення кордону, депортація нелегалів з території США, а також погіршення умов життя тих, хто перебуває легально; крім того, скорочення інвестування і сприяння винесенню з території Мексики іноземних, в тому числі, американських компаній, скорочення робочих місць та платні мексиканських робітників у тих компаніях, які залишаються в країні тощо. Все це на тлі руйнування структури сільського господарства та значного погіршення умов для малого і середнього бізнесу неминуче призведе до того, що нелегальна торгівля наркотиками залишиться єдиною альтернативою для мексиканців, і остаточно стане основою державної економіки – тобто уся соціально-економічна структура підпорядкується вирощуванню, виробництву, транспортуванню наркотиків і торгівлі ними.

Так само щодо протиповстанської стратегії, можемо стверджувати, що, як зазначалось вище, та стратегія, яку США застосовують в Латинській Америці (головним чином, в Колумбії), спрямована не стільки на боротьбу проти повстанських рухів, скільки на окупацію країни. Більше того, є підстави вважати, що часом Сполучені Штати вдаються до «фальсифікації» діяльності повстанських рухів – тобто, до здійснення псевдо-повстанських операцій – з метою отримання приводу для втручання до внутрішніх справ держави: це є доволі поширеною військовою практикою (наприклад, в останні роки – діяльність марксистської організації «Сендеро Луміносо» в Перу, знищеної урядом у 1990-і рр., якій приписуються акції, абсолютно нетипові для неї).

На нашу думку, основна причина розширення присутності США в регіоні в останні роки полягає в ускладненні доступу наддержави до ресурсів – передусім, у тих країнах, де в 2000-і рр. прийшли до влади так звані «ліві» уряди: у Венесуелі, Бразилії, Аргентині, Болівії, Еквадорі, Нікарагуа, Парагваї, Чилі та в інших країнах. Не викликає сумніву, що офіційний Вашингтон допустив прихід цих урядів з декількох причин. З одного боку, в той період латиноамериканські економіки переживали глибоку кризу: швидке зниження фактичних прибутків населення і зростання безробіття загрожували вилитись у потужний соціальний конфлікт, який би призвів до загальної дестабілізації, в тому числі, завадив би США регулярно отримувати потрібні для їхнього розвитку ресурси. З іншого боку, наддержава була сконцентрована на завоюванні безперешкодного доступу до іракських нафтових ресурсів, тому потребувала гарантій збереження стабільності на своєму «задньому подвір'ї», які за подібних обставин могли надати лише популісти.

Проте згадані уряди пішли далі популістських гасел, вони почали здійснювати реформи, спрямовані на послаблення впливу США й посилення власних міжнародних позицій – в тому числі, шляхом розширення торгівельно-економічних зв'язків з іншими регіонами. Так, вони заблокували в 2005 р. впровадження Всеамериканської зони вільної торгівлі (ALCA/FTAA), що розглядалось США як необхідне для відвернення або, принаймні, для послаблення економічної кризи; відмовились від кредитів Світового Банку і МВФ – і, відповідно, від нав'язаних ними соціально-економічних реформ; організували регіональні форуми й політико-економічні об'єднання, до яких не включили США і Канаду, але включили Кубу, щодо якої досі діє американське ембарго. Крім того, деякі з урядів (венесуельський, болівійський) почали здійснювати націоналізацію підприємств, передусім, у нафтогазовій галузі (в тому числі, тих, що належали американським компаніям), і ставати більш активними і впливовими гравцями на світовому ринку нафти. Зокрема, Венесуела, яка виконує в ОПЕК роль «цінового яструба», проводить політику

підвищення цін на нафту, що негативно відображується на американській економіці; в регіоні вона також активізувала енергетичне співробітництво, уклавши в межах створеного нею разом з Кубою Боліварійського альянсу для Латинської Америки і Карибського басейну (ALBA-ТСП) угоду PetroCaribe, яка ґрунтується на взаємовигідних умовах постачання венесуельської нафти до країн-учасниць – що зменшує їхню цілковиту економічну залежність від США. Але найбільшим викликом для гегемонії США в Латинській Америці стало значне посилення на ринку і в політиці регіону позицій потужних зовнішньорегіональних конкурентів наддержави – Китаю, Росії та Ірану.

Немає сумніву, що в найближчі роки США намагатимуться відновити або посилити свій вплив на країни регіону. Вже деякі видання почали говорити про початок «правого повороту» – маючи на увазі, передусім, нові уряди Чилі, Панами, Гондурасу і Гватемали. Зокрема, в останній президентом в листопаді 2011 р. було обрано проамериканського «правого» військового, генерала у відставці О. Переса Моліну, колишнього офіцера спецзагону «кайбілес» для боротьби з наркотерористами [8] – підрозділу, члени якого свого часу проходили тренування в американських інструкторів, і який вважається відповідальним за масові вбивства цивільних громадян під час нещодавньої громадянської війни в країні.

Деякі дослідники вважають, що нещодавня «непомітність» уваги США до регіону була пов'язана зі зміною характеру основних методів протидії «небажаним» урядам, що проявлялось у переході від методів безпосереднього тиску і збройних інтервенцій до прихованого втручання, передовсім, у виборчі процеси – шляхом створення і фінансування громадських організацій та фондів, які тим чи іншим чином (за допомогою переконання, впливу на свідомість, різних видів тиску, фінансового заохочення тощо) впливають на формування потрібної суспільної думки. Перехід до подібної тактики характеризують як «нікарагуанізацію» латиноамериканської політики США – за аналогією з усуненням від влади сандіністського уряду Нікарагуа за допомогою формування сприятливої суспільної думки і фальсифікації результатів виборів. Так, не викликає сумніву, що офіційний Вашингтон не втратить можливість змінити на свою користь ситуацію у Венесуелі, президентські вибори в якій призначені на жовтень 2012 р.

Проте інші дослідники розглядають таке визначення як спрощене, і наголошують на не меншій доцільності використання визначення «чиленізація» – за аналогією з також підготовленим США поваленням чилійського уряду С. Альєнде шляхом державного перевороту під керівництвом А. Піночета у 1973 р. [9]. На подібну думку наводять наступні події, участь США в яких доведена чи майже доведена – що мали місце в останні роки. Це військовий державний переворот у Гондурасі 28 червня 2009 р., коли від влади був усунутий демократично обраний уряд М. Селайї (дослідники зазначають, що після цього в Гондурасі активізувалась діяльність наркокартелів [10]) та спроба перевороту в Еквадорі 30 вересня 2010 р. – після того, як його президент Р. Корреа оголосив про наміри почати націоналізацію іноземних підприємств у видобувній галузі країни. Крім того, слід згадати дестабілізацію внутрішньої ситуації в Болівії, в тому числі, проведення референдумів про автономізацію департаментами, де зосереджені газові родовища країни – після консультацій їхнього керівництва з американськими дипломатами.

Загалом впродовж історії своїх взаємин з Латинською Америкою США неодноразово організовували в цьому регіоні державні перевороти з метою встановлення лояльних щодо себе урядів. Подібні перевороти періодично відбувались «хвилями»: по черзі в кількох країнах впродовж короткого періоду – часто співпадаючи з падіннями економіки в Сполучених Штатах. Традиційно перші дії урядів (здебільшого, військових «хунт»), що при-

ходили таким шляхом до влади, стосувались обмеження зовнішніх економічних зв'язків держави і переорієнтації їх на США, та здійснення масштабних закупівель американської зброї, часто в кредит. Такі латиноамериканські «хвилі» державних переворотів нагадують сучасні «хвилі» так званих «кольорових революцій» в державах Центрально-Східної Європи, а також «арабську весну» на Близькому Сході та в країнах Магрибу. Відмінністю є те, що вони здійснюються не професійними військовими, а цивільними громадянами, але в результаті до влади так само приходять уряди, лояльні до США.

Не можна відкидати можливість повторення найближчим часом подібних «хвиль» переворотів у латиноамериканських країнах, проте, на відміну від європейських, вони можуть не бути мирними.

Список використаних джерел

1. The National Military Strategy of the United States of America, 2011. Redefining America's Military Leadership [Електронний ресурс]// Joint Chiefs of Staff. – February 8, 2011. – Режим доступу: http://www.jcs.mil//content/files/2011-02/020811084800_2011_NMS_-_08_FEB_2011.pdf.
2. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21 Century Defense [Електронний ресурс]// U.S. Department of Defense. – January, 2012. – 8 pgs. – Режим доступу: http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf.
3. O'Neil Sh. Moving Beyond Merida in US-Mexico Security Cooperation [Електронний ресурс]//U.S. House of Representatives Committee on Foreign Affairs.– 2010. – Режим доступу: <http://foreignaffairs.house.gov/111/one052710.pdf>.
4. Fainaru S., Booth W. Cartels Face an Economic Battle. U.S. Marijuana Growers Cutting Into Profits of Mexican Traffickers [Електронний ресурс]// The Washington Post. – October 7, 2009. – Режим доступу: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/10/06/AR2009100603847_pf.html.
5. Renewing U.S. Leadership in the Americas [Political Program of Barack Obama for Latin America] [Електронний ресурс]// BarackObama.com. – 2008. – Режим доступу: http://www.barackobama.com/pdf/Fact_Sheet_Latin_America_FINAL_060608_ІН.pdf.
6. National Drug Threat Assessment Document 2010 [Електронний ресурс] // U.S. Department of Justice. National Drug Intelligence Center. – February 2010. – Режим доступу: <http://www.justice.gov/ndic/pubs38/38661/index.htm>.
7. Merida Initiative: The United States Has Provided Counternarcotics and Anticrime Support but Needs Better Performance Measures [Report to Congressional Requesters] [Електронний ресурс] / U.S. Government Accountability Office. – July 21, 2010. – Режим доступу: <http://www.gao.gov/products/GAO-10-837>.
8. Meiners S. Central America: An Emerging Role in the Drug Trade [Електронний ресурс]// Stratford Global Intelligence. – March 26, 2009. – Режим доступу: http://www.stratfor.com/weekly/20090326_central_america_emerging_role_drug_trade
9. Ciccariello-Maher G. The Coming War on Venezuela: Eva Golinger's Bush vs Chavez [Електронний ресурс]// Monthly Review. – March 25, 2008. – Режим доступу: <http://monthlyreview.org/mrzine/cm250308.html>.
10. Archibold C. R., Cave D. Drug wars push deeper into Central America [Електронний ресурс]// The New York Times. – March 23, 2011. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2011/03/24/world/americas/24drugs.html>.